

Firuz Bağirov

II YAZI

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Nizamnaməsində qeyd olunur ki, dünyada sülhün və təhlükəsizliyin qorunmasına kömək etmək üçün BMT-nin bütün üzv dövlətləri Təhlükəsizlik Şurasına lazımi silahlı qüvvələri və imkanlarını təqdim etmələri lazımdır. 1948-ci ildən bu yana təxminən 130 dövlətin hərbi və mülki polis əməkdaşları sülh əməliyyatlarına töhfə verdi. 1948-ci ildən bəri sülhməramlı missiyalarda xidmət edən bütün personalın ətraflı qeydləri mövcud olmasa da, son 56 ildə bir milyona qədər əsgər, polis məmuru və mülki şəxs BMT bayrağı altında xidmət etdiyi təxmin edilir.

Sülhməramlı əməliyyatlarda iştirak edənlərin sayının çox olmasına baxmayaraq, ən böyük yük inkişaf etməkdə olan ölkələrin əsas qrupu tərəfindən davam etdirilir. 2017-ci ilin may ayı etibarə BMT-nin sülhməramlı əməliyyatlarında iştirak edən ölkələrdən ən çox qüvvə (polis və hərbi mütəxəssislər də daxil olmaqla) göndərən 10 ölkə aşağıdakılardır: Efiopiya (8229 nəfər), Hindistan (7665), Pakistan (7135), Banqladəş (6958), Ruanda (6256), Nepal (5158), Burkina Faso (2969), Senegal (2847), Qana (2751), İndoneziya (2719).

2008-ci ilin mart ayından etibarən hərbi və polis işçilərinə əlavə olaraq 5187 beynəlxalq mülki işçi, 2031 BMT Könüllüləri və 12 036 yerli mülki personal BMT-nin sülhməramlı nümayəndəliklərində çalışır.

30 iyun 2014-cü il tarixinə kimi 100-dən çox ölkədən 3243 nəfər barışıq missiyasında xidmət edərkən öldürülüb. Onların çoxu Hindistan (157), Nigeriya (142), Pakistan (136), Qana (132), Kanada (121), Fransa (110) və Britaniyadan (103) gəlmişdi. BMT-nin sülhməramlılığının ilk 55 ilində ölümlərin 30%-i 1993-1995-ci illər arasında meydana gəlib.

İnkişaf etməkdə olan ölkələr inkişaf etmiş ölkələrdən daha çox barışıqda iştirak etməyə meyllidirlər. Bunun səbəbi kiçik də olsa bu ola bilər ki, kiçik ölkələrdən gələn qüvvələr imperia- lizm düşüncələrini oyatmaqdan çəkinirlər.

Hər ay bir sülhməramlıya görə qoşun töhvəsi verən ölkələrə BMT tərəfindən həyata keçirilən geri ödəməyə aşağıdakılar daxildir: emək haqqı və müavinətlər üçün 1028 dollar; mütəxəssislər üçün 303 dollar əlavə ödəniş, şəxsi geyim və avadanlıq üçün 68 dollar; şəxsi silah üçün isə 5 dollar.

Bu, inkişaf etməkdə olan bir ölkə üçün əhəmiyyətli bir gəlir mənbəyi ola bilər. Əsgərləri vacib təlim və avadanlıqlarla yanaşı maaşlarla da təmin edən BMT-nin sülhməramlı missiyaları onlara daha böyük ordu saxlamağa imkan verir. BMT-nin sülhməramlı missiyalarında yerləşdirilən qoşunların və mülki polislərin təxminən 4,5% -i Avropa İttifaqından, 1%-dən azı ABŞ-dən gəlir.

Sülhməramlı missiyaların və sülhməramlıların nə etdikləri barədə çox şey yazılsa da, sülhməramlıların münafiqdən sonrakı mühitə necə təsir göstərdiyini müəyyənləşdirmək üçün çox az empirik araşdırma aparıldı. Ekspertlər sülhməramlıların davamlı sülhə zəmin yaratması üçün bir neçə məsələyə diqqət ayırmağın lazım olduğunu bildirir:

1. Mühəribənin daha başa başa gəldiyini, sülhün daha arzuolunan olduğunu təşviq etmək;

2. Mövcud vəziyyətlə bağlı qeyri-müəyyənlik və qorxuların azaltmaq;

3. Mühəribəyə geri dönə biləcək tənqidçi qrupların hərəkətlərinin qarşısını almaq və ya onlara nəzarət

etmək;

4. Sülhü pozan aktorların yenidən silahlanmasının qarşısını almaq.

Əksər araşdırmaçılar sülhün təmin edilməsinin çətin olduğu yerlərə göndərilməsinə baxmayaraq, sülhməramlıların sülh prosesinə müsbət təsir göstərdiyini müdafiə edir. Döyüşən tərəflər sülhü qorumaqda maraqlı olduqları zaman sülh daha uzun müddət hökm sürür və bu sə-

gətirməsinə və atəşlə razılaşma ehtimalını artırmasına kömək edə biləcəyinə dair dəlillər də mövcuddur.

Sülhməramlıların yerləşdirildiyi yer və sülh üçün potensial şansın nə olduğuna təsir edən spesifik amillər nəzərə alınaraq aparılan statistik araşdırmalar göstərir ki, sülhməramlılar yerləşdirildiyi bölgədə davamlı sülhə statistik olaraq əhəmiyyətli təsir göstərir.

mənçilik dərəcəsi isə daha az vacibdir. BMT-nin yerləşmələri nə qədər uğurlu olsa da, müdaxilə etdikləri ölkələr daxilində müstəqil iqtisadi inkişafa kifayət qədər təkan vermədikləri məlumdur. Beləliklə, sülhməramlılar güclü, lakin dolaylı rol oynayırlar və davamlı sülhdə müvəffəqiyyət yenedən mühəribə üçün bir maneə kimi xidmət etmək əvəzinə, barışıq dəstəkləyən qurumların inkişafına hesablanır.

rin qanunsuz maliyyələşdirilməsi, silahla təmin edilməsi mühəribənin yenedən başlama ehtimalını daha da artırır.

Sülhməramlı missiyaların iştirak edən hərbi qüvvələrə təsiri

Bəzi şərhçilər sülhməramlı əməliyyatlardan hərbi normallaşmanı in-

Beynəlxalq hüquqa görə sülhməramlıların məqsəd və missiyaları

bəddən sülhməramlı qüvvələrinin sülhü davam etdirmək üçün güclü zəmin yaratmasında yalnız kiçik bir rol oynadığı da iddia edilə bilər. Mühəribəyə təşviq edən faktorları dəyişdirmək və ya aradan qaldırmaq, sülhün daha cəlbədicisi olduğunu təşviq etmək üçün BMT icra mandatı ilə hərbi qüvvə təmin edə bilər.

Qeyri-müəyyənliyi və qorxunu azaltmaq üçün sülhməramlı qüvvələr döyüşənlər arasındakı ünsiyyətə asanlaşdırma və qarşı tərəfin sülh üçün niyyəti olduğunu çatdırmalıdır.

Sülh prosesini sıradan çıxara bi-

Araşdırmalardan birində qeyd olunur ki, sülhməramlıların sülhün uğur qazanma ehtimalı ən az olan yerlərə göndərilməsinə baxmayaraq, BMT-nin sülhməramlı qüvvələrinin varlığı şiddət riskini ən az 55%-60% azaldı. Digər araşdırmalarda bu rəqəm 75-85%-ədək yüksəlir. Rəqəmlər sülhməramlıların növünə görə də dəyişir.

Bəzi ekspertlər isə BMT-nin sülhməramlı qüvvələrinin və maddi yardımın olub-olmamasına əlavə olaraq nisbətən yüksək inkişaf səviyyəsində olan ölkələrdəki qeyri-

Qalıcı sülhü şərtləndirən amillər

Qalıcı sülhə mənfi təsir göstərə biləcək bir çox amil var, məsələn döyüşənlərin nisbi gücü haqqında gizli məlumatlar; üsyançı qrupun mineral maddələrin ixracı yolu ilə qanunsuz maliyyələşdirilməyə cəlb edilməsi; narkotik, silah və insan alverində iştirak; hərbi qələbənin əldə edilib-edilməməsi; mühəribənin davam etmə müddəti və bunun nə qədər bahalı olduğu; hər iki tərəfin yaşadığı problemlər, atəşkəs və ya döyüşən tərəflərin imzaladığı başqa müqavilələr, münaqişədən dərhal sonra döyüşən tərəflər tərəfindən həyata keçirilən hərəkətlərin şəffaflığı, ekstremist qüvvələrin

kişaf etdirmə mexanizmi kimi istifadə oluna biləcəyini vurğulayırlar. Qeyd olunur ki, Yaponiyanın Cənubi Sudandakı sülhməramlı əməliyyatları Yaponiyanın hərbi normalaşmasını təşviq edən fürsət verib və bu, ölkənin pasifist konstitusiyasının daha da aşınmasına gətirib çıxarıb.

Sülhməramlıların göndərilən ölkənin hərbi qüvvələrinə də təsir etdiyini qeyd edənlər mövcuddur. Beynəlxalq sülhməramlı missiyalarda xidmət etmək üçün Ficidə yaradılan ordunun dörd dəfə (1987, 1999-2000, 2006 və 2009) hərbi çevriliş həyata keçirəcək qədər güclü olduğu bildirilir.

Sülhməramlı əsgərlər üzərində aparılan araşdırmalarda missiyaların hərbi qulluqçulara həm müsbət, həm də mənfi təsir göstərdiyi aşkara çıxır. Bosniyaya təyin olunmuş 951 ABŞ Ordusu əsgəri üzərində aparılan araşdırmada onların 77%-i müsbət təsirləndiklərini bildirdilər. Sülhməramlılar mühəribə edən tərəflərin yaratdığı təhlükəyə və adətən tanış olmayan bir iqlimə məruz qalırlar. Bu problemlərə keçmiş sülhməramlıların nisbətində göstərilirdiyi kimi fərqli psixi problemlərə, intihara və maddə asılılığına səbəb olur.

1990-cı illərdən etibarən BMT Sülhməramlıları bir sıra cinayətlər törətməkdə ittiham olunub. Bunlar xüsusilə təcavüz və insan alveri ilə bağlı ittihamlardır. İlk şikayətlər Kamboca, Şərqi Timor və Qərbi Afrikadan gəldi. Bosniya-Herseqovina-da insan alverinə məruz qalan qadınlarla əlaqəli hallar artmışdı və şikayətlərin əksəriyyəti BMT-nin dəhlizlərində müzakirə olunurdu.

Jumalistlər BMT sülhməramlıla-

Sülhməramlıların göndərilən ölkənin hərbi qüvvələrinə də təsir etdiyini qeyd edənlər mövcuddur. Beynəlxalq sülhməramlı missiyalarda xidmət etmək üçün Ficidə yaradılan ordunun dörd dəfə (1987, 1999-2000, 2006 və 2009) hərbi çevriliş həyata keçirəcək qədər güclü olduğu bildirilir

ləcək potensial qəzalara qarşısının almaq və nəzarətsiz qüvvələrin döyüşə qayıtmağa cəhd etməsinə nəzarət etmək vacibdir. Sülhməramlılar bu məsələlərə nəzarət edə bilər.

Sülhməramlı missiyaların effektivliyi

Araşdırmalarda Birləşmiş Millətlər Təşkilatının sülhməramlı əməliyyatlarının sülhü qorumaq üçün təsirli olduğunu dair kifayət qədər dəlil var. Ekspertlər qeyd edir ki, sülhməramlıların mövcudluğu mühəribənin yenedən başlamasının qarşısını almaqda effektivdir, sülhməramlı qoşun döyüş sahəsindəki ölümlərin daha az olmasına kömək edir və onlar mülki şəxslərin ölməsinin qarşısını ala bilər.

Fordham Universitetinin politoloqu Anjali Dayalın sözlərinə görə, araşdırmaçılar sülhməramlı qüvvələrin mühəribələrin sərhədlərini aşaraq qan tökməməsinə təmin etdiyini təsbit edə bilər.

2018-ci ildə aparılan bir araşdırma sülhməramlıların mühəribənin şiddətini təbaxına azaltdığını, ancaq vasitəçiliklə birləşdirildikdə təsirin daha böyük olduğunu göstərdi. Sülhməramlı qüvvələrin yerləşdirilməsi vədinin beynəlxalq təşkilatların döyüşçüləri danışıqlar masasına

etnik mühəribələrdən sonra davamlı sülhün olma ehtimalının daha yüksək olduğunu bildirir. Qeyd olunur ki, davamlı sülh daha güclü sülhməramlıdan və döyüşənlər arasında düşmənçilik səviyyələrindən asılıdır.

Bəziləri artan iqtisadi potensialın hərbi əməliyyatların təzələnməməsi üçün bir stimül verə biləcəyini qeyd edirlər. Lakin uzunmüddətli perspektivdə iqtisadi potensial daha vacibdir, döyüşənlər arasında düş-

məliyyətləri və s.

Davamlı bir sülhə statistik baxımdan ən əhəmiyyətli qatqı verənlərdən biri hərbi qələbənin əldə edilib-edilməməsidir. Araşdırmalardan biri göstərir ki, tərəflərdən birinin qalib gəldiyi və ya atəşkəsle nəticələnən mühəribələrin yenedən başlaması ehtimalı təxminən 85-90%-dir. Üstəlik, sülh müqavilələri riski 60-70% daha da azaldır.

Qanunsuz hərbi qüvvələrin və ya mühəribədə məğlub olan tərəflə-

nının olduğu Kamboca, Mozambik, Bosniya və Kosovoda insan alverinin sürətli artımının şahidi olublar. 1996-cı ildə BMT-nin "Silahlı münaqişələrin uşaqlara təsiri" adlı araşdırmasında Mozambikin keçmiş birinci xanımı Qraça Maxel qeyd etmişdi ki, bu hesabat üçün hazırlanan silahlı qarşıdurma vəziyyətindəki 12 ölkədən 6-sında sülhməramlı qoşunların gəlişi uşaqlarda ciddi pozğunluq yaradıb.

(ardı var)